

avtor celotne publikacije predstavil korespondenco časnikarja in hkrati patra frančiškana Kazimirja Zakrajška, O. F. M. v letih od 1907 do 1928.

Monografija *Ameriški Slovenci in katoliška cerkev 1871-1924* je nastala na podlagi raziskovanja arhivskega gradiva iz Frančiškanskega provincialnega arhiva v Ljubljani, Nadškofijskega arhiva Ljubljana, Škofijskega arhiva Maribor, nadškofijskih arhivov v Chicagu in v New Yorku, škofijskega arhiva v Clevelandu, arhiva kustodije sv. Križa v Lemontu in župnijskih arhivov sv. Štefana v Chicagu, sv. Cirila v New Yorku in sv. Jurija v South Chicagu. Pri objavi so bili upoštevani tudi časopisi in časniki v domovini: *Slovenec*, *Domoljub*, *Slovenski gospodar*, *Zgodnja Danica* in *Kmetijske in rokodelske novice*. Kot tuji izseljeniški pa so hili pregledani: *Amerikanski Slovenec*, *Glas naroda*, *Glasilo K. S. K. Jednote*, *Ave Maria*, *Novi svet* in *glasilo župnije sv. Štefana iz Chicaga*.

Monografija je nadgradnja avtorjeve magistrske naloge z naslovom *Razvoj slovenske katoliške cerkve v ZDA od srede 19. stoletja do druge svetovne vojne*, ki jo je avtor uspešno zagovarjal marca 1992 na zgodovinskem oddelku Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in hkrati tudi dopolnjena in v knjižno obliko predelana doktorska disertacija, ki jo je avtor ravno tako uspešno obranil februarja 1995 na zgodovinskem oddelku Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Delo je razdeljeno na dva tematska sklopa. V prvem delu je podano stališče slovenske katoliške cerkve in njeni pogledi glede množičnega izseljevanja Slovencev v sedemdesetih letih 19. in dvajsetih letih 20. stoletja v Severno Ameriko, saj se je v tem času zaradi težkih ekonomskih razmer v domovini izselila skoraj tretjina slovenskega aktivnega prebivalstva.

Slovenska katoliška cerkev je kot del svetovne cerkve zagovarjala tako opredelitev, kot jo je narekoval njen center iz Vatikana. Le-ta je trdil, da izseljenišvo vodi v pogubo in da je dovolj osnovnih sredstev za skromno preživetje doma. Ker pa se vseh izseljencev le ni dalo prepričati, jim je bilo treba pomagati v novi domovini. Zato so bili že v domovini osnovani izseljeniški odseki pri cerkvenih društvih in bratovščinah, ki so bodoče izseljence pripravili za včlanitev v obstoječe organizacije v Novem svetu oziroma za ustanavljanje novih v novi domovini z osnovnim namenom seveda, ohraniti vero.

Drugi del prikazuje najprej splošni pregled zgodovine cerkve in verskih skupnosti v Ameriki in nato delovanje slovenske katoliške cerkve med slovenskimi izseljenci v Združenih državah Amerike. Ta je morala upoštevati stališča Vatikana in ameriškega cerkvenega vrha, saj je ta dovoljeval le ustanavljanje tipično ameriških etničnih župnij, ki so bile nosilec ne samo verske dejavnosti, ampak so se ukvarjale tudi z bratskimi podpornimi organizacijami, s katoliškimi društvi in bratovščinami, z izdajanjem svojih časnikov in z omogočanjem pouka otrok v župnijskih osnovnih šolah. Slovenske župnije so bile ustanovljene le v

večjih slovenskih naselbinah, medtem ko so slovenske katoliške organizacije in društva delovala po skoraj celotnem ozemlju Severne Amerike, ki kljub močnemu ameriškemu "talilnemu loncu" delujejo v veliki večini še danes.

Monografija *Ameriški Slovenci in katoliška cerkev 1871-1924* je nastala na podlagi virov in zato so navedeni še viri in literatura s seznamom slikovnega in arhivskega gradiva. Za lažje iskanje določenih podatkov je dodan še indeks osebnih in krajevnih imen. Ker je velika večina virov za to delo ohranjenih v Ameriki, bo zanimiva tudi za naše izseljence, in ker vsi jezika svojih prednikov ne obvladajo dovolj dobro, je dodan še povzetek v angleščini, ki pa daje monografiji še dodatno težo, saj se s tem krog njenih hralcev še poveča.

Gašper Šmid

Slovenska kronika XX. stoletja

(več avtorjev; uredila Marjan Drnovšek, Drago Bajt); knj. 1: 1900-1941.
Ljubljana: Nova revija, 1995, 457 strani

Konec septembra 1995 je komaj leto in pol od rojstva zamislila izšla zajetna prva knjiga Slovenske kronike XX. stoletja, ki obsega obdobje od 1900 do 1941. Knjiga je del obsežnega projekta tovrstnih izdaj Nove revije, katerega začetek je pomenila, kot je dejal na predstavitvi 1. knjige kronike direktor Nove revije Niko Grafenauer, 57. številka Nove revije, nadaljeval pa se bo s slovensko kroniko preteklih stoletij, ki bo segala nazaj "do Venetov". Že do konca letošnjega leta naj bi bila pred nami 2. knjiga Slovenske kronike XX. stoletja, ki bo zajemala čas od začetka 2. svetovne vojne na naših tleh do danes, in bo sestavljala skupaj s 1. knjigo zaokroženo celoto.

Prva knjiga vsebuje 381 kronološko razvrščenih, eno do dve strani dolgih besedil, ki jih je napisalo 20 avtorjev. Besedila so združena v štiri poglavja, ki so jih vsebinsko koncipirali uredniki poglavij (1900-1914 Janez Cvirn, 1914-1918 Petra Svoljšak, 1918-1929 Jurij Perovšek in 1929-1941 Egon Pelikan); vsi štirje sodelujejo tudi kot pisci besedil. Koordinacija in organizacija po strokovni plati na najvišji ravni pa je bila v rokah Marjana Drnovška, ki je prav tako napisal več besedil.

Ob listanju po kroniki se vsiljuje misel, da je bilo osnovno vodilo njenih idejnih snovalcev predvsem to, da ne sme manjkati nobeno področje iz življenja Slovencev v 20. stoletju, in ne toliko "kronika", ki je po pomenu besede vezana na kronološki opis dogodkov (z možnostjo opisa njihove predzgodovine in posledic). Zato je poleg poglavij iz politične zgodovine veliko člankov posvečenih socialnim in nacionalnim

problemom, gospodarstvu, kulturi, izobraževanju, znanosti in umetnosti, filozofskim in verskim tokom in pojavom, društvenem življenju, založništvu, razvoju športa in še drugim področjem.

Glede na to, koliko posamezni prispevki po svoji obliki sodijo v zvrst kronike, jih lahko razdelimo v več skupin. Najbližja principu kronike so tista besedila, ki opisujejo nek točno določen dogodek, npr. Sboj slovanskih časnikarjev v Ljubljani 17.-18. V. 1902, Protinemske demonstracije v Ljubljani 24. V. 1903, Državnozbornske volitve 14. V. 1907 in podobno. V drugi skupini so besedila, ki prikazujejo razvoj neke dejavnosti v daljšem časovnem razdobju, kronološko pa so pripeta na nek pomemben datum, ki je lahko vezan na začetek neke dejavnosti ali pojavnosti (npr. ustanovitev stranke, podjetja, časopisa...) ali pa na kak drug pomemben datum (npr. članek Svetovni met Marije Križ govori o razvoju športa v vsem obdobju med obema vojnama, kronološko pa je uvrščen na 5. VII. 1926, dan, ko je Marija Križ postavila svetovni rekord v metu diska). Včasih izbor datumov, na katere so razporejena besedila, ni najbolj prepričljiv. Labko se npr. vprašamo, zakaj je članek Slovenske palme oh Nilu, ki govori o slovenskih izseljenkih v Egiptu, kronološko uvrščen na november 1904, ko je bila v goriški Soči objavljena pesem s tem naslovom, in ne na datum ustanovitve istoimenskega društva v Egiptu. Prav tako je neprepričljiva kronološka uvrstitev članka Trboveljska premogokopna družba prevzame rudnik Rajbenburg (Senovo) v leto 1904, saj prevzem senovskega rudnika v zgodovini TPD, o kateri na splošno govori članek, gotovo ni bil kakšna posebno pomembna prelomnica. Še večje probleme pa povzročajo konceptu kronike članki, ki jih ni bilo mogoče povezati z nobenim dogodkom. Tak je npr. članek Trgovina v Sloveniji, ki govori o razvoju trgovine med obema vojnama, saj bi ga lahko uvrstili v katerekoli leto.

Strokovni urednik kronike Marjan Drnovšek je na "predpredstavitvi" kronike konec septembra na Ptuj, ki je bila nekako simbolično posvečena slovenskim arhivistom - arhivsko gradivo predstavlja osnovo za pomemben del v kroniki objavljenih slik - nekoliko omilil nekatera reklamna gesla založnice, rekoč, da ne gre za novo zgodovino, pač pa za nov pristop in pogled nanjo; prav tako ne gre za kroniko v eksaktnem pomenu besede, ampak le za kronološko ureditev in razvrstitev besedil. Tudi trditev, da gre za avtorje - mlade slovenske zgodovinarje - ni povsem na mestu; bolje bi bilo reči, da gre za zgodovinarje mlajše in srednje generacije, saj je dobra tretjina avtorjev starejša od 45 let, nobeden pa (verjetno) ni mlajši od 30 let. Vsi pa so v slovenskem zgodovinskem raziskovanju že uveljavljeni in specializirani za preučevanje določenih področij. Ni mogoče prezreti, da je precej prispevkov le konceptualno prirejenih že objavljenih razprav ali njihovih delov. Gotovo pa je, da bi brez tega tako obsežno delo ne moglo iziti v tako kratkem času.

Bistven sestavni del kronike je slikovno gradivo,

ki obsega skoraj polovico njenega obsega in s pripadajočimi podnapisi pomembno dopolnjuje posamezna besedila. Včasih slike s podnapisi povedo celo več kot tekst. Vse slikovno gradivo je zbral in podnaslovil Marjan Drnovšek s pomočjo sodelavcev. Prav izbor in podnaslovitev slikovnega gradiva je bilo gotovo strokovno najzahtevnejše področje dela pri pripravi kronike. Kot arhivist pa me moti, da pri fotografijah in objavljenih dokumentih ni naveden njihov izvor. V drugem delu Slovenske kronike XX. stoletja bodo sicer navedene vse institucije in posamezniki, ki so prispevali arhivsko, bibliotечно, muzejsko in drugo gradivo za objavo. Žal pa iz takega seznama ne bo razvidno, katero gradivo je prispevala določena institucija ali posameznik. Tako je bralec kronike ob zelo pomembno informacijo, saj ne bo vedel, kje iskati original objavljene slike. To pomanjkljivost bi lahko odpravili na zelo enostaven način, z zaporednim oštevilčenjem vseb objavljenih slik. Na lastnike in hranitelje objavljenega gradiva se je nekako pozabilo tudi pri navedbi pravice do ponatiskovanja in reprodukcije ter objavljanja in predvajanja (?) celote ali delov knjige. Med tistimi, ki dajejo dovoljenja, bi morali hiti poleg avtorjev in založbe navedeni tudi ti.

Avtorje koncepta je treba pobvaliti, da so za obdobje I. svetovne vojne predvideli posebno poglavje, ki vsebuje več prispevkov, ne le iz politične, ampak tudi iz vojaške zgodovine, prav slednja resnično pomenijo svež veter v slovenskem zgodovinskem raziskovanju, saj so do nedavnega to zelo zanimivo področje naše največje zgodovine z redkimi izjemami preučevali le zanesenjaki in zgodovinarji amaterji. Poudariti velja še eno pomembno novost Slovenske kronike: da zajema v vsem obdobju poleg Slovencev v matični domovini tudi tiste v zamejstvu, še zlasti pa, da posveča relativno veliko prispevkov našim izseljencem.

Slovenska kronika XX. stoletja torej vsebuje kratke, kronološko razvrščene opise najpomembnejših zgodovinskih dogodkov in procesov, ki so v tem stoletju oblikovali slovensko družbo doma in po svetu. Njihova kronološka ureditev naj bi omogočala, da bi jo širok krog bralcev, kateremu je namenjena, lahko uporabljal tudi kot priročnik, čeprav se zdi, da bodo glavni pripomoček za priročno uporabo abecedna kazala, objavljena v 2. delu kronike.

Vsekakor je moč pritrditi Petru Vodopivcu, ki je v zaključku uvodnega poglavja, v katerem navaja pomembne prelomnice v razvoju slovenske družbe v celotnem 20. stoletju, zapisal, da bralcem knjige prinaša mnogo informacij, podatkov, opozoril, opazanj in ocen ter marsikak nov pogled na obravnavana vprašanja; zgodovinarjem pa veliko spodbud k novim, temeljitijim raziskavam.

Vladimir Kološa